

Aluehallintovirasto
Regionförvaltningsverket
Regional State Administrative Agency

Biblioteket och låntagaren

Vasa 20.11.2018

Thomas Sundell

Jurist

Regionförvaltningsverkens
svenska enhet för bildningsväsendet

Del I

Grunderna för biblioteksverksamhet

Kulturella grundrättigheter

§ 16 § 2 mom i Finlands grundlag:

”Det allmänna skall, enligt vad som närmare bestäms genom lag, säkerställa lika möjligheter för var och en att oavsett medellöshet enligt sin förmåga och sina särskilda behov få även annan än grundläggande utbildning samt utveckla sig själv.”

§ Inte en subjektiv rätt såsom rätten till grundläggande utbildning

Några problem med gamla bibliotekslagen

- § Den tidigare bibliotekslagen kom till före den nu gällande grundlagen och uppfyllde inte dagens krav på lagbundenhet i offentlig verksamhet
- § Praxis kring förbud och liknande saknade lagstöd och var därför beroende av användningsreglerna, som i sin tur ofta var bristfälliga
- § Det rådde olika uppfattningar om avgiftsfriheten
- § Villkoren för lånerätt varierade mellan olika kommuner
- § Det fanns ingen tidsgräns för användningsförbud och ingen möjlighet att söka ändring

Den nya lagen ur en praktisk synvinkel

- § Lagen om allmänna bibliotek löste många juridiska brister i den gamla lagen
- § En del av de arbetssätt man har haft tidigare är dock i ljuset av den nya lagen inte lagliga, vilket betyder att man får tänka om
- § Ett stort problem som kvarstår är att lånerätten inte regleras i lagen, vilket riskerar skapa ojämlikhet och gör att framförallt barns ställning som användare är oklar

De allmänna bibliotekens syfte (6 §)

§ Enligt nya lagen är de allmänna bibliotekens syfte att:

- erbjuda tillgång till material, information och kulturellt innehåll
- tillhandahålla en mångsidig och tidsenlig samling
- främja läsning och litteratur
- tillhandahålla informationstjänster, handledning och stöd vid inhämtning och användning av information och för att främja en mångsidig läskunnighet
- erbjuda lokaler för lärande, fritidsintressen, arbete och medborgarverksamhet
- främja en samhällelig och kulturell dialog

Ordnande av verksamheten (10 §)

§ Allmänna bibliotek ska kunna användas av och vara tillgängliga för alla

- Geografisk närhet till bibliotekstjänster
- Tillräckliga öppettider
- Anpassning för funktionshindrade
- Tjänster och material som främjar jämlikhet och grupper med särskilda behov, t.ex. läshinder

§ Formuleringen kan också tänkas ha en viss betydelse med tanke på barns möjligheter att använda biblioteket oberoende av sina vårdnadshavare

Beaktande av språkförhållanden (10 §)

§ I tvåspråkiga kommuner ska vardera språkgruppens behov beaktas på lika grunder (tidigare ”enahanda grunder”), och detsamma gäller inom samernas hembygdsområde

- Fortfarande saknas definition av ”lika grunder”: hur mycket plats och resurser får minoriteten ta?

§ Nytt är att också lokala språkgruppers behov ska beaktas vid ordnande av verksamheten

- Gäller till exempel den svenskspråkiga minoriteten på språköar och betydande invandrargrupper

Minderårigas ställning som kunder

§ Rättskapacitet – rättshandlingskapacitet

- En minderårig kan ha rättigheter och skyldigheter men inte ingå avtal eller andra rättshandlingar

§ Bygger lånerätten på ett avtal?

§ Ett barn kan bli ersättningskyldigt även om det inte kan straffas

- Det finns ingen allmän regel om att vårdnadshavarna ansvarar för böter eller skadestånd

Delaktighet

- § Enligt 5 § 2 mom ska kommunen höra sina invånare i viktiga beslut som gäller de allmänna biblioteken
 - Bestämmelsen hänvisar till den gamla kommunallagens 27 § – numera tillämpas 22 § i den nya kommunallagen från 2015
- § Delaktigheten kan främjas t.ex. genom invånarråd, utredning av invånarnas åsikter, möjlighet till deltagande i ekonomiplaneringen, planering och utveckling av tjänster tillsammans med användarna och att hjälpa invånarna att komma med egna initiativ

Del II

Allmänna juridiska ramar

Rätt till jämlikhet

§ 6 § Finlands grundlag:

”Alla är lika inför lagen.

Ingen får utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person.

Barn skall bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva.”

§ JK 16.11.1992 (dnr 107/1/91): Inte lagligt att kräva säkerhet för att bevilja utlänningar lånerätt

§ JO 15.5.2012 (dnr 3031/4/10): Bönehörna på bibliotek

Yttrandefrihet och offentlighet

§ 12 § 1 mom i Finlands grundlag:

”Var och en har yttrandefrihet. Till yttrandefriheten hör rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta. Närmare bestämmelser om yttrandefriheten utfärdas genom lag. Bestämmelser om sådana begränsningar i fråga om bildprogram som är nödvändiga för att skydda barn kan utfärdas genom lag.”

§ Två sidor av yttrandefrihet: att framföra och ta emot

§ JK 14.12.2006 (dnr 256/1/06): Bibliotekschefen borde inte på grund av påtryckningar ha avbrutit en utställning

§ Yttrandefriheten begränsas genom straffbestämmelser

Skydd för privatlivet

§ 10 § i Finlands grundlag:

”Vars och ens privatliv, heder och hemfrid är tryggade. Närmare bestämmelser om skydd för personuppgifter utfärdas genom lag.

Brev- och telefonhemligheten samt hemligheten i fråga om andra förtroliga meddelanden är okränkbar.

Genom lag kan bestämmas om åtgärder som ingriper i hemfriden och som är nödvändiga för att de grundläggande fri- och rättigheterna skall kunna tryggas eller för att brott skall kunna utredas. Genom lag kan också bestämmas om sådana begränsningar i meddelandehemligheten som är nödvändiga vid utredning av brott som äventyrar individens eller samhällets säkerhet eller hemfriden, vid rättegång och säkerhetskontroll samt under frihetsberövande.”

Rätt till personlig frihet och integritet

§ 7 § i Finlands grundlag:

”Alla har rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet.

Ingen får dömas till döden eller torteras eller utsättas för någon annan behandling som kränker människovärdet.

Den personliga integriteten får inte kränkas och ingen får berövas sin frihet godtyckligt eller utan laglig grund. Straff som innefattar frihetsberövande får dömas ut endast av domstol. Lagligheten av andra frihetsberövanden skall kunna underkastas domstolsprövning. Rättigheterna för den som har berövats sin frihet skall tryggas genom lag.”

Rätt till rättsskydd

§ 21 § i Finlands grundlag:

”Var och en har rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan.

Offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning skall tryggas genom lag.”

Begränsning av grundrättigheter

- § Grundrättigheter kan bara begränsas i lagen eller med stöd av lagen, eller genom samtycke av den som rättigheten gäller
- § Den begränsande normen måste vara exakt och avgränsad
- § En norm som begränsar en grundrättighet får inte tolkas extensivt
- § I en situation där grundrättigheter kolliderar måste man bedöma vilken som väger tyngst

Lagbundenhetsprincipen

- § Enligt 2 § i grundlagen ska allt utövande av offentlig makt baseras på lag (*lagbundenhetsprincipen*)
- § Sådana åtgärder som innebär utövande av offentlig makt kan vidtas bara om de finns i lagen och på de villkor som där bestäms (t.ex. begränsningar av användarnas rätt att använda bibliotekets tjänster)
- § Lägre normer eller avtal kan inte ge befogenheter som inte finns i lagen
- § Inte självklart ens att samtycke alltid hjälper

Vad innebär samtycke?

- § Skriftligt samtycke krävs bara då det uttryckligen står så i lagen – i övrigt är skriftligheten närmast en bevisfråga
- § Samtycke måste vara specifikt, frivilligt och givet med vetskap om vad det innebär (*informed consent*)
- § Samtycke kan återtas när som helst
- § Det går inte att samtycka till allt, och vartefter ett barn blir äldre minskar vårdnadshavarnas rätt att samtycka för barnets del – jfr t.ex. JO 18.12.2003 (dnr 1634/4/01)
- § Vid ”rutinåtgärder” krävs inte båda vårdnadshavarnas samtycke, annars utgår man ifrån att båda ska samtycka

Förvaltningslagen

§ Tillämpas på myndighetsverksamhet om inte annat bestäms, kompletterar också kommunallagen

§ Betonar att myndigheten äger processen:

- Myndigheten är skyldig att utreda ett ärende
- Myndigheten bestämmer när ärendet är tillräckligt utrett

§ Innehåller också formkrav för förvaltningsbeslut och regler för hörande och delgivning

§ 50 § om rättelse av sakfel är ett viktigt verktyg

Principerna för en god förvaltning

- § Jämlikhetsprincipen
- § Objektivitetsprincipen
- § Proportionalitetsprincipen
- § Ändamålsbundenhetsprincipen
- § Principen om tillitsskydd
- § Serviceprincipen
- § Rådgivningsskyldigheten
- § Skyldigheten att använda gott språk

Jämlikhetsprincipen

- § Alla ska behandlas lika om det inte finns godtagbara skäl att göra undantag
 - Om omständigheterna är desamma ska resultatet vara detsamma
 - Om man fördelar en begränsad resurs och alla inte kan få lika måste det finnas kriterier
- § ”Godtagbart skäl” ska kunna omfattas allmänt
- § Kravet på konsekvent beslutsfattande gäller inte nödvändigtvis bara en enskild myndighet

Objektivitetsprincipen

§ Beslut får inte fattas på osakliga grunder

§ Förvaltningslagen innehåller jävsregler

- Förutom egentligt jäv får det inte heller för utomstående se ut som om beslutsfattandet inte är helt oberoende

§ Reglerna om hörande av alla berörda parter tjänar till att möjliggöra en objektiv bedömning

Proportionalitetsprincipen

- § En myndighetsåtgärd ska stå i rätt proportion till det mål man försöker uppnå
- § Målet är att hitta det lindrigaste effektiva medlet
 - Såväl i konkreta, enskilda ärenden som när man fastställer reglerna
- § JO 21.3.2007 (dnr 4063/4/06): Att ge en anmärkning eller varning innan man ger användningsförbud vore bra med tanke på proportionalitetsprincipen
 - Hur fungerar detta med den nya lagen?

Ändamålsbundenhetsprincipen

- § En myndighet får bara använda sina befogenheter för ändamål som är godtagbara enligt lag
- § Ändamålet är ofta luddigt formulerat
 - I sista hand måste det avgöras från fall till fall
- § För bibliotekens del kan ändamålet utläsas ur 2 § (lagens syfte) och 6 § (bibliotekens uppgift) – att trygga allas rätt att nyttja bibliotekets tjänster såsom de definieras i lagen
 - Användningsregler och bestraffningar borde utgå från förverkligandet av syftet med bibliotek

Serviceprincipen och rådgivning

- § Det ska vara så snabbt, smidigt och enkelt som möjligt att sköta sina ärenden hos en myndighet
 - Välplanerade servicepunkter, färdiga blanketter, webbetjänning...
 - Viktigt att komma ihåg alla kundgrupper
- § Myndigheten ska hjälpa kunden och ge kunden råd
- § JO 21.6.2010 (dnr 1302/4/10): Pappan borde ha tillfrågats om han förutom sina egna även ville förnya dotterns lån

Del III

Biblioteksjuridik i praktiken

Avgifter (12 §)

- § Sedan tidigare är användning och utlåning av de allmänna bibliotekens eget material avgiftsfri, liksom fjärrlån från centralbiblioteket och landskapsbiblioteken
- § Den nya lagen gjorde också reservering, handledning och rådgivning avgiftsfri
- § Kommunen kan ta ut en avgift för förseningar, reserverat material som inte hämtats ut och för andra tjänster än de som ska vara avgiftsfria
 - Avgifterna får högst uppgå till självkostnadspriset

Användarnas skyldigheter (13 §)

- § ”Den som använder ett allmänt bibliotek ska uppträda korrekt i biblioteket” – med detta avses att man inte får bete sig i strid med ordningslagen, t.ex. att
- genom att föra oljud störa bibliotekets verksamhet eller genom hotfulla gester eller aggressiva rörelser orsaka hotfulla eller skrämmande situationer
 - inta berusningsmedel i biblioteket
 - inneha föremål och ämnen som är farliga eller som typiskt lämpar sig för att skada någon eller för klottring
- § Påföljden för brott mot ordningslagen är ordningsbot

Användarnas skyldigheter (13 §)

- § Biblioteket är enligt lagen en allmän plats, vilket också betyder att utgångspunkten är att fotografering är tillåten
 - jfr t.ex. JO 1.3.2010 dnr 2998/4/08
- § Ordningslagen ger inte personalen några befogenheter
- § ”Biblioteksanvändaren ska hantera det allmänna bibliotekets material och övriga egendom på ett varsamt sätt” – om en användare orsakar skada är hen skyldig att ersätta skadan i enlighet med skadeståndslagen
 - Gäller förutom samlingarna också exempelvis lokaler, datorer och möbler

Användningsregler (14 §)

§ Den tidigare bestämmelsen om användningsregler fick kritik för att vara alltför oprecis

§ Numera har användningsreglerna

- ett syfte: att främja den interna ordningen, tryggheten och trivseln på biblioteket
- ett innehåll: bestämmelser om användningen av bibliotekets lokaler och egendom; bestämmelser om utlåning, reservering och återlämning av material; tidsfrister för återlämning; låneförbud och förbud att använda biblioteket samt avgifter

Användningsregler (14 §)

- § Användningsreglerna kan precisera kriterierna för olika förfaranden, men de kan inte ge några nya befogenheter
- § Användningsreglerna kan inte vara i konflikt med lagstiftningen till exempel genom att utöka tillämpningen av låne- eller användningsförbud till sådana situationer som inte nämns i 15 §
- § Det är viktigt att formuleringarna i användningsreglerna är exakta, så att användarna vet vad som gäller – användningsreglerna är framförallt en beteendenorm

Låneförbud (15 § 1 mom)

- § Om en användare har underlåtit att lämna in material i tid eller inte har betalat sina avgifter kan hen få låneförbud
- § Obetalda ersättningar för förstört, skadat eller försvunnet material kan inte leda till låneförbud
- § Hindrar inte övrig användning av bibliotekets tjänster
- § Ett låneförbud införs och avförs automatiskt i bibliotekets lånesystem – det fattas inga skilda beslut

Användningsförbud (15 § 2 mom)

- § Användningsförbud innebär ett förbud att använda bibliotekets tjänster till alla delar ("portförbud")
- § Gäller ett visst bibliotek, inte alla bibliotek i kommunen eller alla bibliotek inom ett nätverk
- § Kan ges för högst 30 dagar, ett nytt förbud förutsätter att användaren beter sig illa igen
- § Förutsätter att användaren allvarligt och upprepade gånger stör bibliotekets verksamhet eller äventyrar säkerheten eller skadar bibliotekets egendom

Användningsförbud (15 § 2 mom)

- § Innan man fattar beslut om användningsförbud måste användaren höras
- § Med tanke på samtliga parter rättsskydd bör de omständigheter som har lett till användningsförbudet finnas dokumenterade (jfr 42 § i förvaltningslagen)
- § Användningsförbud är ett förvaltningsbeslut som ska fattas av någon i kommunen som har delegerats den beslutanderätten och delges korrekt
 - Beslutet ska vara skriftligt, motiverat och försett med anvisningar för hur man begär omprövning

Ändringssökande (19 § + KomL 16 kap.)

- § Den som har fått ett beslut om användningsförbud kan lämna in en omprövningsbegäran till kommunen inom 14 dagar från delfåendet (= normalt sju dagar efter postning eller tre dagar om det med samtycke delges elektroniskt)
- § Omprövningsbegäran behandlas i den nämnd som administrerar biblioteken och ska behandlas skyndsamt
- § Det är möjligt att besvära sig till förvaltningsdomstolen över nämndens beslut och därifrån till HFD
- § Beslutet får inte börja verkställas utan laga kraft om begäran om omprövning eller anförande av besvär skulle bli meningslöst till följd av verkställigheten (KomL 143 §)

Ersättningskyldighet

- § Ersättningar får inte vara ett ekonomiskt straff utan syftar till att återställa läget före skadan (*rikastumiskielto*)
- § Ersättningsansvar förutsätter kausalitet (orsakssamband) och vållande, dvs. oaktsamhet – en ren olycka ska inte medföra ersättningsansvar
- § Person- och sakskada, vid straffbar handling och myndighetsutövning också annan ekonomisk skada
- § Den skadelidande bör göra vad den kan för att minska risken för och omfattningen av eventuella skador
- § Utgångspunkten är att den skadelidande har bevisbördan

Ersättningskyldighet

- § Ersättningsansvaret kan jämkas t.ex. på grund av medverkan, ålder eller psykisk sjukdom
- § Vårdnadshavarna är inte per automatik ansvariga
- § Ersättningar fås genom överenskommelse eller i domstol
- § Principalansvar då användare kräver ersättning
- § JK 16.1.2001 (dnr 233/1/00): Biblioteket var inte skyldigt att ersätta kundens videobandspelare som gått sönder då lånevideons band var söndrigt
 - Användningsreglerna innehöll ansvarsfriskrivning
 - Ansvar för att hålla materialet i möjligast gott skick

Indrivning

§ De avgifter som avses i 12 § (försening, ohämtade reserveringar och övriga prestationer) är direkt utsökningsbara

- Det krävs inte någon utsökningsgrund från tingsrätten för att avgifterna ska kunna gå till utsökning

§ Detta gäller inte ersättningskrav till exempel för förstört, skadat eller försvunnet material

- Fortsättningsvis gäller skadeståndslagen i dessa fall, och man kan inte utgå ifrån att kommunens skadeståndskrav är riktigt och ostridigt

Direkt utsökning

- § Direkt utsökning sker på ansökan
- § Grunden ska specificeras men behöver inte bifogas om inte utmätningssmannen begär det
- § Indrivningsbyråer får inte användas vid direkt utsökning
- § Utmätningssmannen återförvisar ärendet till sökanden om det finns uppenbara fel (fel person, dubbel debitering)
- § Den betalningsskyldiga kan besvära sig hos tingsrätt (ordinarie besvär) eller förvaltningsdomstol (grundbesvär)
- § Offentliga fordringar preskriberas efter fem år

Tvångsmedel

§ Huvudregeln är att rätten att använda tvångsmedel tillkommer polisen

- Beslag
- Kroppsvisitation och kroppsbesiktning

§ Allmän rätt att gripa om man anträffar någon på bar gärning eller flyende fot efter vissa brott

§ Laglig självtäkt innebär att man kan ta tillbaka egendom som har avhänts en genom brott

- I första hand bör man dock be om myndighetshjälp

Nödvärn

- § Var och en har rätt att försvara sig själv och andra mot orättmätiga angrepp
 - Angreppet kan riktas förutom mot liv och hälsa också mot egendom
 - Angreppet måste vara påbörjat eller nära förestående
- § Vid nödvärn får man använda sådana fysiska medel som kan anses nödvändiga och försvarliga
- § Om man vid nödvärn går över det som kan anses försvarligt kan det ibland ändå anses ursäktat

Övervakning av datoranvändning

§ Innehållet på en datorskärm kan falla under meddelandehemligheten (10 § 2 mom i grundlagen)
– Undantag till meddelandehemligheten till exempel brev till fängelset och "Lex Nokia"

§ Videoövervakning av skärmarna är jämförbar

§ JO 13.4.2010 (dnr 640/4/09)

- Man får inte ge sken av att användaren är övervakad
- Passiv blockering torde dock vara möjlig, men frågan är om bibliotek och censur går ihop

Laglighetsövervakning

- § Den som anser att en kommun bryter mot lagen i sin biblioteksverksamhet kan lämna in ett klagomål antingen till JO, JK eller regionförvaltningsverket
- I praktiken sker detta mycket sällan
- § Vem som helst kan klaga i princip över vad som helst, och klagomålet leder därför inte till någon juridiskt bindande dom utan till så kallad administrativ styrning – ett utlåtande om huruvida lagen har följts och vad som borde göras annorlunda

Del IV

Behandling av personuppgifter

GDPR som lagstiftning

- § Står för General Data Protection Regulation, det vill säga EU:s allmänna dataskyddsförordning (2016/679), som kan hittas här: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/ALL/?uri=celex%3A32016R0679>
- § Godkändes 25.5.2016 och trädde i kraft 25.5.2018
- § Gäller i egenskap av EU-förordning direkt och behöver inte implementeras nationellt såsom EU-direktiv
 - Nationell lagstiftning får inte vara i konflikt med GDPR
- § Dataskyddslagen godkändes i riksdagen 13.11.2018 och kompletterar med det som får bestämmas nationellt

Hur stor ändring är det fråga om?

- § Syftet med GDPR är inte att förhindra behandling av personuppgifter utan att göra den mer strukturerad, genomtänkt och transparent
- § Åtminstone i Finland har det gjorts mängder av verksamhetshämmande övertolkningar – GDPR säger oftast inte rakt av vad man får eller inte får göra, utan det handlar om huruvida man kan motivera det
- § Om man hade följt den gamla personuppgiftslagen skulle förändringen inte vara fullt lika stor
- § Viktigare med reflektion över verksamheten än juristeri

Tillämpningsområde

- § GDPR tillämpas på behandling av personuppgifter som är helt eller delvis automatisk samt manuell behandling där uppgifterna ingår i eller kommer att ingå i ett register
- § Tillämpas inte på behandling som en fysisk person utför i rent privata syften eller i samband med sitt hushåll
- § Tillämpas i begränsad utsträckning på behandling för journalistiska, akademiska, konstnärliga eller litterära ändamål
- § Gäller både användarnas och personalens uppgifter

Roller

- § Personuppgiftsansvarig (rekisterinpitäjä) = den som primärt behandlar uppgifter, tidigare ”registeransvarig”
- § Personuppgiftsbiträde (henkilötietojen käsittelijä) = den som behandlar uppgifter på uppdrag av den personuppgiftsansvariga
- § Dataskyddsombud (tietosuojavastaava) = en utnämnd person som ska handla den personuppgiftsansvariga i GDPR-frågor och internt övervaka att man följer reglerna
- § Dataombudsmannen (tietosuojavaltuutettu) = den tillsynsmyndighet som övervakar att GDPR efterlevs

Personuppgiftsansvarig och -biträde

- § Personuppgiftsansvarig är en ny term för registeransvarig; en fysisk eller juridisk person, offentlig myndighet, institution eller annat organ som ensamt eller tillsammans med andra bestämmer ändamålen och medlen för behandlingen av personuppgifter
- Flera aktörer (t.ex. ett biblioteksnätverk) kan vara gemensamt personuppgiftsansvariga (26 art.), bara ansvarsfördelningen är fastställd och kommunicerad
- § Personuppgiftsbiträde är en aktör som behandlar uppgifter för den personuppgiftsansvariges räkning

Dataskyddsbud

- § Myndigheter och sådana aktörer som i stor omfattning behandlar särskilda kategorier av personuppgifter ska utnämna ett dataskyddsbud, vars uppgift är att handleda personalen, övervaka att man följer GDPR och fungera som kontaktlänk både till de registrerade och till tillsynsmyndigheten
- § Kan ingå i personalen eller jobba på basis av tjänsteavtal
- § En koncern får ha ett enda dataskyddsbud om det på varje etableringsort är lätt att nå denna person, och myndigheter får med hänsyn till organisationsstruktur och storlek ha gemensamma dataskyddsbud

Principerna för dataskydd

- § Laglighet, korrekthet och öppenhet
- § Ändamålsbegränsning
- § Uppgiftsminimering
- § Lagringsminimering
- § Korrekthet
- § Integritet och konfidentialitet
- § Ansvarsskyldighet
- § Privacy by design

Behandlingsgrunder

§ All behandling måste bygga på en behandlingsgrund:

- Samtycke
- Fullgörande av avtal där den registrerade är part
- Fullgörande av rättslig förpliktelse (lakisääteinen velvoite)
- Skydd av intressen som är av grundläggande betydelse för den registrerade eller någon annan fysisk person (elintärkeiden etujen suojaaminen)
- Utförande av uppgift av allmänt intresse eller som ett led i myndighetsutövning (julkisen vallan käyttö)
- Den personuppgiftsansvariges eller tredje parts ”berättigade intressen”, om inte den registrerades intressen, rättigheter och friheter väger tyngre (kan inte tillämpas av myndigheter)

Samtycken

- § Om behandlingen grundar sig på samtycke måste samtycket kunna bevisas och det måste vara en aktiv handling (t.ex. kryss i en ruta, men inte icke-kryss)
- § Om samtycket gäller flera ändamål ska man få välja
- § Begäran om samtycke måste läggas fram så att den tydligt kan särskiljas, i en begriplig och lättillgänglig form och med klart och tydligt språk
- § Samtycket måste vara frivilligt – det kan när som helst återkallas och man måste informera om möjligheten
 - Ett återkallande är dock inte retroaktivt

Barn och informationssamhällets tjänster

- § Enligt GDPR kan barn under 16 år inte själva samtycka till behandling av personuppgifter i fråga om det som kallas "informationssamhällets tjänster" (i praktiken t.ex. molntjänster, sociala medier och olika appar), utan för dessa krävs vårdnadshavarnas samtycke
- § Medlemsstaterna får dock sänka åldersgränsen ända till 13 år, vilket Finland har gjort i dataskyddslagen
- § Personuppgiftsansvariga ska göra rimliga ansträngningar för att kontrollera vårdnadshavarens samtycke

Särskilda kategorier av personuppgifter

- § Det som förr kallades känsliga personuppgifter heter i GDPR ”särskilda kategorier av personuppgifter” (9 art.)
- § Det är förbjudet att utan lagstadgad grund eller samtycke
 - behandla personuppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse eller medlemskap i fackförening
 - behandla av genetiska uppgifter, biometriska uppgifter för att entydigt identifiera en fysisk person, uppgifter om hälsa eller uppgifter om en fysisk persons sexualliv eller sexuella läggning
- § Fotografier är inte i sig biometriska uppgifter (skäl 51)
- § Uppgifter om brott och straff har en särställning (10 art.)

Information om behandlingen

- § Den personuppgiftsansvarige ska ge information om principerna för behandlingen och hur den registrerade utövar sina rättigheter enligt förteckningar i artiklarna 13 (då uppgifter samlas in av den registrerade) och 14 (då uppgifter om den registrerade samlas in annanstans)
- § Informationen ska ges i en koncis, klar och tydlig, begriplig och lättillgänglig form och med ett klart och tydligt språk, särskilt då den riktas till barn
- § Informationen ska vara skriftlig och kan vara i elektronisk form där det är lämpligt

Den registrerades rättigheter

§ Den registrerade har rätt till 1) tillgång, 2) rättelse, 3) radering, 4) begränsning av behandling och 5) dataportabilitet (punkt 5 gäller inte myndigheter)

§ Den personregisteransvarige ska utan dröjsmål men senast inom en månad meddela vilka åtgärder som vidtagits med anledning av en begäran

§ Om inga åtgärder vidtas ska den registrerade meddelas om orsaken och möjligheten att söka ändring

§ Utövandet av rättigheterna ska vara gratis om inte begäran är uppenbart ogrundad eller orimlig

Rätt till tillgång

- § Ny term för rätt till insyn; den registrerade har rätt att få bekräftelse på huruvida personuppgifter om hen behandlas och i så fall få tillgång till personuppgifterna och viss information om behandlingen (åtta punkter i artikel 15.1)
- § Den registrerade ska få en kopia av uppgifterna – för ytterligare kopior som den registrerade begär får man ta ut en rimlig avgift för administrativa kostnader

Rätt till rättelse

- § Den registrerade har rätt att utan onödigt dröjsmål få felaktiga personuppgifter som rör hen rättade
- § Den registrerade ska med beaktande av ändamålet med behandlingen ha rätt att komplettera ofullständiga personuppgifter bland annat genom att tillhandahålla ett kompletterande utlåtande
- § Om det inte är oproportionellt svårt ska man underrätta sådana som uppgifterna har lämnats ut till om rättelsen

Rätt till radering ("rätten att bli bortglömd")

§ Den registrerade har rätt att utan onödigt dröjsmål få sina personuppgifter raderade bland annat om

- de inte längre är nödvändiga för ändamålet
- behandlingen bygger helt på samtycke och det återtas
- de har behandlats på olagligt sätt
- de har samlats in i samband med erbjudande av informationssamhällets tjänster

§ Om personuppgifterna har offentliggjorts ska rimliga åtgärder vidtas för att underrätta andra om begäran

§ Om det inte är oproportionellt svårt ska man underrätta sådana som uppgifterna har lämnats ut till om raderingen

Begränsningar av rätten att bli bortglömd

- § Rätten att bli bortglömd gäller inte till den del behandlingen är nödvändig bland annat
- för att utöva rätten till yttrande- och informationsfrihet
 - för att uppfylla en rättslig förpliktelse enligt unionsrätten eller nationell rätt
 - för arkivändamål av allmänt intresse, forskning eller statistik
 - för att kunna fastställa, göra gällande eller försvara rättsliga anspråk

Rätt till begränsning av behandling

§ Den registrerade har rätt att kräva att behandlingen begränsas om

- den registrerade bestrider uppgifternas korrekthet, medan personuppgiftsansvarige utreder saken
- behandlingen är olaglig men den registrerade inte vill att uppgifterna raderas
- uppgifterna inte annars längre behövs men den registrerade behöver dem för rättsskyddsändamål
- den registrerade har invänt mot grunden om det handlar om allmänt intresse eller myndighetsutövning

Dokumentering av behandlingen

§ Det är viktigt att kunna påvisa att man beaktar GDPR och har vidtagit nödvändiga åtgärder

§ Dokumentation består till exempel av:

- Register över behandling enligt 30 art. (gäller sådana organisationer som sysselsätter fler än 250 personer eller som behandlar särskilda kategorier av personuppgifter)
- Den information som ges till de registrerade
- Eventuella samtycken
- Processbeskrivningar och instruktioner
- Avtal om ansvarsfördelning
- Avvikelser från dataskyddsombudets rekommendationer

Tillsyn

- § Dataombudsmannen fungerar som tillsynsmyndighet
- § Tillsynsmyndigheten kan begära information och göra inspektioner på eget initiativ eller på basis av klagomål
- § Tillsynsmyndigheten kan ge varningar, reprimander och förelägganden om att rätta brister
- § Den strängaste och mest omtalade påföljden är de administrativa sanktionsavgifterna, som kan ges i stället för eller utöver de korrigerande åtgärderna
 - Enligt dataskyddslagen gäller detta inte myndigheter

Skyldighet att anmäla incidenter

- § Personuppgiftsincidenter måste utan dröjsmål och om möjligt inom 72 timmar anmälas till tillsynsmyndigheten om det inte är osannolikt att incidenten får några följder
 - Vid förseningar måste förseningen motiveras
 - Innehållet i anmälan listas i artikel 33
- § Om incidenten sannolikt leder till en hög risk för fysiska personers intressen ska också registrerade informeras, i första hand personligen men annars via allmänheten

Ersättningskyldighet

- § Den som har lidit materiell eller immateriell skada till följd av brott mot GDPR har rätt till ersättning
- § I tidigare PUL tillämpades strikt ansvar – ersättning utgick oberoende av om någon hade gjort något fel – men i GDPR gäller vållande med omvänd bevisbörda: den personuppgiftsansvariga ska visa att den inte på något sätt är ansvarig för händelsen som orsakat skada
- § Personuppgiftsansvariga och personuppgiftsbiträden som har medverkat i samma behandling är solidariskt ansvariga

Specialfrågor i biblioteksverksamhet

§ Behandlas särskilda kategorier av personuppgifter?

- Det faktum att låneuppgifterna är sekretessbelagda enligt 24 § 1 mom 32 p i offentlighetslagen gör dem inte särskilt känsliga enligt GDPR

§ Sker det profilering?

- Vanlig behandling kan vara automatisk eller inte, men gränsen för profilering går där man med hjälp av behandlingen försöker förutsäga t.ex. personliga preferenser eller intressen

Specialfrågor i biblioteksverksamhet

§ Kan man spara lånehistoriken?

- Uppgifter om tidigare lån kan väl anses onödiga när lånet är återlämnat och allt är okej – bör raderas
- Kvantitativa data som behövs för statistik, forskning osv. kan anonymiseras
- Också behandling med stöd av samtycke måste kunna anses vara behövlig med tanke på ändamålet

Specialfrågor i biblioteksverksamhet

§ Får man behandla personbeteckningar?

- 29 § i dataskyddslagen är skriven på samma sätt som 13 § i den gamla personuppgiftslagen
- Personbeteckning får användas i utlåningsverksamhet
- Ska inte i onödan finnas på handlingar
- Dataskyddsnämnden har 1993 ansett (29.11.1993 dnr 51/761/93) att personbeteckningen bara får användas i ärenden som gäller ansökan om och upphörande av lånerätt samt indrivning, och att den inte får finnas utskriven på bibliotekskortet
- Vilka risker innebär det i praktiken att man identifierar någon via exempelvis körkort i en utlåningssituation?

Specialfrågor i biblioteksverksamhet

§ Hur ska man hantera uppgifter om användningsförbud?

- Problem 1: Ett rekvisit för användningsförbud är att användaren upprepade gånger stör verksamheten
- Problem 2: Förbudet måste kunna övervakas
- Ett system som hänger på att personalen i minnet håller reda på förseelser och förbud är inte rättssäkert
- Behandlingsgrunden är 6.1.e (myndighetsutövning)
- Det är skäl att undvika att behandla särskilda kategorier av personuppgifter, eftersom behandlingsgrunden är något oklar och kraven ökar

Specialfrågor i biblioteksverksamhet

§ Måste e-post till flera mottagare skickas som dold kopia?

- Enligt 136 § i lagen om tjänster inom elektronisk kommunikation (917/2014) har mottagaren rätt att behandla sina egna elektroniska meddelanden och förmedlingsuppgifter om dem
- Man får inte röja innehållet i ett meddelande som kommit fel, men egna mejl får skickas vidare
- Om man skickar e-post till en bestämd grupp kan det vara ändamålsenligt att ha en öppen distributionslista, men om mottagarna inte hör samman på något sätt är det bättre att använda dold kopia

Checklista för GDPR-arbetet

- § Genomgång av verksamheten ur perspektiven ändamål, behandlingsgrund, dataminimering, lagringsminimering
- § Rutiner för att trygga användarnas rättigheter: rätt till tillgång, rättelse och radering; samtyckesförfaranden
- § Information till de registrerade: när och hur?
- § Eventuella tekniska och organisatoriska åtgärder
- § Dokumentering av behandlingen

Checklista för tankesättet

- § Varför behandlar vi just de här uppgifterna? Är de nödvändiga eller kan vi göra det på något annat sätt?
- § Går det att anonymisera eller pseudonymisera?
- § Behöver vi samtycke eller finns det någon annan grund?
- § Hur behandlar vi uppgifterna? Var finns de? Vart ges de?
- § Var och hur berättar vi för användarna hur deras uppgifter behandlas?
- § När slutar vi behöva uppgifterna? Vad händer då?